

Екологізація промисловості як інструмент сталого розвитку України

Брижань І. А., кандидат економічних наук, доцент кафедри економіка підприємства

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

Початок ХХІ століття ознаменувався численними кризами і порушеннями ринкового механізму. Протягом останнього десятиліття людство одночасно переживало кілька криз: кліматичну, паливну, продовольчу, водну, кризу біорізноманіття, а останнім часом і кризу фінансової системи та економіки в цілому. Разом ці кризи різко зменшують здатність людства підтримувати досягнутий рівень життя, посилюють соціальні проблеми, пов'язані з втратою роботи, соціально-економічною незахищеністю і бідністю і загрожують соціальній стабільності. Хоч причини криз є різними, між ними є фундаментальна подібність, що полягає в нераціональному розподілі капіталу. Протягом двох останніх десятиліть великі кошти були вкладені в нерухомість, видобуток копалин та структуровані фінансові активи, проте порівняно мало коштів було витрачено на підвищення енергоефективності, розвиток відновлюваної енергетики, стабільного сільського господарства та громадського транспорту, захист екосистем і біорізноманіття, а також збереження ґрунту і води.

Дослідження екологічних передумов соціально-економічного розвитку свідчать, що у світі виникли глобальні екологічні проблеми забруднення атмосфери, вод, ґрунтів, що призводить до втрати деяких видів рослин і живих організмів, збезлісення і спустошення територій. Нині, з огляду на екологічні проблеми, людство переживає критичний період свого існування. Швидка та практично неконтрольована індустріалізація, урбанізація, демографічний вибух, посилення багатьох інших видів антропогенного тиску на довкілля порушили кругообіг речовин і природні процеси в біосфері, внаслідок чого спостерігається прискорене руйнування природи [1].

Негативні процеси, що відбуваються в природному середовищі, становлять загрозу для подальшого існування всього людства. Наприклад, сьогодні лише 20% комерційних запасів риби, в основному дешевих видів, використовують не повністю, 52% – повністю, і можливості розширити цей бізнес немає; приблизно 20% використовують надмірно, 8% – вичерпано. Вода стає дефіцитним ресурсом. Згідно з прогнозами, нестача води буде лише посилюватися, і через 20 років її запаси задовольнятимуть лише 60% світових потреб. Світовий попит на енергію зросте на 36% протягом 2008–2035 років [2].

Дослідження підтверджують, що і в Україні спостерігається глобальність масштабів екологічних проблем, країна перебуває в стані затяжної економічної кризи, яка поглиблюється і негативно впливає як на конкурентоспроможність національної економіки, так і на якість життя людей. За розрахунками Всесвітнього економічного форуму, в 2011–2012 роках Україна займала 82 місце у світовому рейтингу конкурентоспроможності серед 142 країн [3], у рейтингу якості життя Україна посіла 73 місце серед 192 країн.

Як альтернатива такому розвитку економіки для України дедалі актуальнішим є впровадження концепції сталого зростання, що базується на встановленні балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їхню потребу в безпечному і здоровому довкіллі. Практична реалізація в Україні принципів збалансованого (сталого) розвитку перебуває на початковому етапі і відбувається у досить складних політико-суспільних, соціально-економічних та екологічних умовах. Майже весь період після Конференції ООН у Ріо-де-Жанейро (1999 р.) країна була охоплена системною соціально-економічною кризою, а процес розбудови держави й становлення демократичного громадянського суспільства поєднувався з ринковими трансформаціями в усіх галузях і сферах економіки. У цьому полягають національні особливості, проблеми та складність переходу України до моделі сталого, тобто економічно, соціально й екологічно збалансованого розвитку.

Чільне місце у переході до сталого розвитку займає актуальна для українських підприємств концепція еколого-економічного розвитку промислового виробництва, що може забезпечити вирішення триєдиного завдання: збільшення обсягів виробництва, забезпечення конкурентоспроможності через підвищення рівня ефективності використання всіх видів ресурсів та дотримання вимог екологічної безпеки. В цьому контексті одним з основних чинників успішного переходу до концепції сталого розвитку є здатність промисловості України знайти адекватний баланс між одержанням прибутку, збереженням довкілля та соціальною справедливістю.

Економічний розвиток України супроводжується незбалансованою експлуатацією природних ресурсів. Сьогодні в Україні на промислове виробництво припадає до 58% забруднення повітря. Промисловість споживає 61% електроенергії країни (у світі в середньому – 35%) і видобуває понад чверть первинних ресурсів. В Україні основою певного зростання національного виробництва останніми роками були і залишаються низькотехнологічні сировинно-видобувні та переробні підприємства, що характеризуються високими показниками ресурсо- та енерговитрат. Виробництво в Україні є дуже енергоємним – енергоємність України більше ніж удвічі перевищує аналогічний середній показник розвинутих країн. Це є однією з основних причин відставання України у

всесвітньому рейтингу конкурентоспроможності. В умовах стрімкого зростання цін на енергоносії така економіка приречена на збитковість [4].

Основними напрямками економії енергоресурсів є: структурні зміни в технології виробництва і продукції (продовження строку служби вироблених товарів за рахунок перепроєктування, модернізації на виробництві та утилізації – процесів, що лежать в основі виробництва із замкнутим циклом), удосконалення технологічних процесів і обладнання (впровадження маловідходних і безвідходних технологій), зниження прямих витрат паливно-енергетичних ресурсів, поліпшення якості палива і енергії, організаційно-технічні зміни. Здійснення цих заходів дасть можливість не тільки зменшити споживання енергетичних ресурсів, а й враховувати питання охорони навколишнього середовища під час розв'язання енергетичних проблем.

За сучасного рівня розвитку продуктивних сил проблема оптимального використання природних ресурсів набуває домінуючого значення для виживання людства. Особливе місце вона займає в Україні. Її актуальність зумовлена наявністю великої кількості споживачів природних ресурсів і нестачею або повною відсутністю деяких з них. Аналіз еколого-економічних показників національної економіки доводить, що зростання виробництва на нинішній технологічній базі ще більше ускладнить екологічну і, як наслідок, економічну та соціальну ситуацію в країні. Фахівці вважають: якщо очікуване зростання економіки почнеться за наявної сьогодні структури та технології виробництва, то екологічний вплив на 20–30% перевищить відповідні екологічні показники навіть за рівнів виробництва початку 90-х років ХХ століття. Якщо ж буде досягнуто показників виробництва докризового рівня, екологічні наслідки для України можуть бути катастрофічними.

Ці факти дають можливість зробити висновок, що в подальшому для уникнення або зменшення зазначених вище негативних наслідків промисловість України має взяти на озброєння концепцію «чистого виробництва» або «еко-ефективності». Застосування цієї концепції полягає перш за все в ресурсощадному та екологічно свідомому господарюванні. Впровадження еколого-економічних принципів поєднує, з одного боку, поліпшення економічних показників підприємств, з іншого – забезпечує підвищення ефективності використання ресурсів, зменшення відходів і запобігання шкідливим викидам у довкілля.

Головним завданням сьогодні, коли Україна, як і інші країни, починає жити в умовах обмеженості ресурсів та збільшення викидів вуглецю, є повне усунення залежності економічного зростання від споживання матеріалів та енергоресурсів. Економічний розвиток України на сучасному етапі має полягати в переході від здійснення окремих природоохоронних заходів до розроблення й реалізації концепції еколого-орієнтованого розвитку промислового виробництва та інших сфер діяльності.

Література:

1. Ігнатенко М. Г. Екологія і економіка природокористування : навч. посіб. / М. Г. Ігнатенко, В. О. Малєєв. – Київ; Херсон : Айлант, 2002. – 287 с.
2. Навстречу «зеленой экономике» – пути к устойчивому развитию и искоренению бедности // Обобщающий доклад для представителей властных структур [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.unep.org/greenconomy/Portals/88/documents/ger/GER_summary_ru.pdf
3. Ukraine: Competitiveness, Trust and Confidence // Launch of the Ukraine Competitiveness Report 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
[http://www.feg.org.ua/docs/Ukraine Competitiveness Report 2011 WEF.pdf](http://www.feg.org.ua/docs/Ukraine%20Competitiveness%20Report%202011%20WEF.pdf)
4. Вумек Дж. Бережливое производство: как избавиться от потерь и добиться процветания Вашей компании / Дж. Вумек, Д. Джонс. – М. : Альтина Бизнес Букс, 2007. – 381 с.